

DARBO SUTARTINĖS

Pirmoje šio leidinio knygoje spausdinamos sutartinės, dainuojamos darbo metu arba apdainuojančios jį. Didžiąją šios medžiagos dalį sudaro sutartinės pagal darbo paskirtį. Pastarosios, dainuotojų nurodymu, būdavo dainuojamos dirbant, ilsintis, einant į darbą ar grįžtant iš jo. Sutartinės dainuodavo dirbdami tiktai kolektyviai — rugiapiūtės, avižapiūtės, šienapiūtės, linaraučio, verpimo ir kitų darbų metu. Neužtikta, o taip pat ir turima medžiaga nepatvirtina, kad sutartinės būtų buvusios dainuojamos malant, bulves kasant, audžiant, kuliant ir apskritai dirbant smulkius namų apyvokos darbus, atliekant namų ruošą, kuri, senuoju liaudies supratimu, nebuvo laikoma darbu tikrąja to žodžio prasme. Sutartinės dažniausiai būdavo dainuojamos dirbant sunkius, ypatin-gai svarbius žemės ūkio darbus. Jie būdavo dažnai atliekami talkomis, kurios baudžiavos laikotarpiu (talkos dvarui) įgijo išnaudotojišką pobūdį. O rytų aukštaičiuose per rugiapiūtę buvo paprotys, pabaigus piau-ti savo rėžį, talkininkauti atsilikusiam kaimynui. Visos šios talkos su-burdavo didesnę žmonių skaičių ir tuo pačiu sudarydavo palankias są-lygas sutartinėms klestėti.

Darbo metu, ypač rugius piaunant piau-tuvais, linus raunant, mo-terys, mokačios dainuoti sutartinės, susigrupuodavo arčiau viena ki-tos, o jeigu piaudavo arba raudavo atskiruose rėžiuose, kurie buvo siauri ir ilgi, tai kiekviename rėžyje dirbanti dainuotoja įsijungdavo į bendrą sutartinės atlikimą.

Sutartinės būdavo derinamos su atliekamo darbo judesiais. Čia ly-giagrečiai eidavo dvi ritminės linijos: darbo judesių nepastovus tempas ir lygus, pastovus sutartinės ritmas. Nors ir būdami skirtingi, abu šie ritmai tarpusavyje susiderindavo.

Darbo tema, kaip jau minėta, viena iš pagrindinių sutartinių temų.

Jos traktavimo įvairumas rodo, kad ši tema sutartinėse labai sena, kad ji keitėsi, vystantis visuomenei, įgaudama naujomis sąlygomis nau-jus atspalvius ir sprendimus. Sutartinėse, kurios, galima spėti, yra kilu-sios ankstyvesnėse istorinėse epochose, neklasinėje visuomenėje, neuž-tinkame žmogaus išnaudojimo atspindžių, klasinių ir luominių charakte-ristikų. Darbo santykiai vaizduojami patriarchalinės šeimos buitinėje plotmėje. Čia ypač pabrėžiamas darbo bendrumas, bendros pastangos (Nr. 61, 75, 89a), užvadavimas darbe (Nr. 323, 329), iškeliamas geras

darbas, kuris yra ir paties žmogaus vertės matas (Nr. 100, 358, 359). Kvietimas į kolektyvinį darbą (Nr. 41—44, 225, 227) išreiškiamas veikiančiųjų asmenų daugiskaita; nuolat sutinkame — *eisim, broliai, eisim, sesės, mes dvi sesylėlės* ir panašiai. Tačiau darbas sutartinėse ne žaidimas, kaip teigia kai kurie buržuaziniai mokslininkai (K. Biucheris, E. Grose), kalbėdami apie ankstyvąsias žmonių visuomenės išsivystymo stadijas. Sutartinėse vaizduojamas rimtas, tikslingas darbas, jo vertė matuojama rezultatais, apie kuriuos jau dirbant galvojama (Nr. 210—214, 271).

Feodalizmo laikotarpio sutartinėse atsiranda socialinių motyvų, jose atsispindi jau prieštaringa pažiūra į darbą. Greta teigiamų, teikiančių pasitenkinimą ir džiaugsmą darbo vaizdų iškyla išnaudotojiško darbo neigimas, sunkios darbo naštos vaizdai (žr. III t.). Sutartinėse atsiranda ir socialinės kategorijos neigiami veikėjai: bajorėlis, ponas, urėdas arba tijūnas, kurį kaip priešingybę pastatoma teigiamam sutartinių herojui — liaudžiai. Darbas ir toliau lieka žmogaus vertės matas, o darbštumas — organiška liaudies savybė. Išnaudotojiško darbo neigimas sutartinėse išreiškiamas neapykanta pačiam išnaudotojui. Nuo santūraus priekaišto, nuspalvinto dar švelnia ironija ponui, kuris prašė avižą pasėti, nupiauti ir taip toliau, tik neprašė raguolio valgyti (Nr. 195), nuo paniekos bajorui — tinginėliui, sustiprinant šį epitetą priešpastatymu: ponas joja šalia kelio ir „dirvos nedaboja“, o bernelis joja viduriu kelio ir „daboja dirvelę“ (žr. II t.) — neapykanta išnaudotojui išauga ligi aštraus protesto. Jo patosui išreikšti prireikė pačio pikčiausio palyginimo, — ponas ir jo tarnas tijūnas sugretinami su šėtonu. Čia pat atsispindi ir liaudies noras pasipriešinti išnaudotojams:

Aš tą poną
Malte malčiau,
O tijūną
Grūste grūščiau,

kad vėtra jų ir pelenus išnešiotų.

Naujos visuomeninės ir ekonominės sąlygos veikia ir šeimos santykius. Turtiniai skirtumai skaldo šeimą — *bagoti broleliai sesiulės nelanko* (Nr. 21, 22). Apie įvykusį pasiskirstymą antagonistinėmis klasėmis kalba ir sutartinėse minimos *slūgelės*.

Darbo tema sutartinėse daugeliu atvejų persipynusi su vedybų tema. Dalis darbo sutartinių yra kone ištisai vestuvinės tematikos. Vestu-

vinės tematikos buvimas darbo dainose etnografiškai pateisinamas. Reikia manyti, kad dalis tokių sutartinių būdavo dainuojamos darbo metu. Vestuviniai motyvai į darbo dainas galėjo patekti įvairiais keliais. Visų pirma, sutartinės — beveik vien moterų dainuojamos dainos. Būdamos žemdirbystės pradininkės nuo seniausių laikų, o kai kuriose Lietuvos vietovėse net ligi dvidešimto amžiaus pradžios išimtinai atlikdamos derliaus nuėmimo darbus, moterys apdainuodavo savo buitį nutekėjus ir svajas, dar esant tėvų namuose. Kai kurias vestuvines sutartines imta dainuoti darbo metu, susilpnėjus tikrajai jų funkcijai. Vestuviniai motyvai galėjo patekti į darbo sutartines ir per įvairius liaudies papročius. Atskiruose darbo ir kalendoriniuose papročiuose užtinkamas vestuvinių apeigų inscenizavimas, senovėje turėjęs burto prasmę gamtos derlingumui pakelti. Nemaža darbo papročių yra susiję su vedybinio pobūdžio maginiais veiksmais bei būrimais. Antra vertus, vestuviniuose papročiuose gausu apeigų, susijusių su derliaus ir žemdirbystės darbų sėkme.

Darbo sutartinių skyriuose sukauptoji medžiaga savo turiniu, me-nine forma ir paskirtimi yra įvairi. Tačiau kone kiekviename iš tų skyrių sutinkami artimi variantai. Tai rodo vienu atveju glaudžius ryšius tarp atskirų sutartinių skyrių, kitu — darbo sutartinių istorinį vystymosi procesą ir jo dėsningumą. Keičiantis gamybos būdai, išnykstant senosioms ūkio šakoms ir atsirandant naujoms, nauji darbai buvo apdainuojami senose sutartinėse. Kitos senosios sutartinės buvo dainuojamos, atliekant naujus darbus, bet nekeičiant jų tematikos. Tai patvirtina ir papročių istorija: kai kurie medžiotojų papročiai ilgainiui išvirto į gyvulių augintojų, žemdirbių ir bitininkų papročius.¹

Sutartinės apie medžioklę pagal jose vaizduojamo užsiėmimo pobūdį turėtų priklausyti prie seniausiųjų dainų. Tačiau čia griežtai ne-teigiama, jog spausdinamos sutartinės yra tos pačios dainos, kurias dai-nuodavo mūsų tolimieji protėviai, kai jų pagrindinis verslas buvo me-džioklė. Vis dėlto šių sutartinių tekstas yra susijęs su medžiokle. Jų glaudus ryšys su sutartinių žaidimais, vaizduojančiais medžioklės veiks-mus, su šio darbo papročiais leidžia išskirti jas į savarankišką medžiok-

¹ Ж. Д. Зеленин. Древне-русская братчина, как обрядовый праздник сбора уро-жая. — Сб. статей в честь акад. А. И. Соболевского. Изд. АН СССР, Ленинград, 1928.

lės sutartinių skyrių, tiksliau sakant, į sutartinių, apdainuojančių medžioklę, skyrių. Muzikiniu atžvilgiu, turint galvoje polifonijos pobūdį, nekyla abejonių dėl šių sutartinių ryšio jei ne su pačia medžiokle kaip užsiėmimu, tai bent su senąja lietuviškųjų genčių istorine epocha, pirmąsios bendruomenės epocha.

Sutartinės apie medžioklę savo tematika ir menine forma sudaro kečias skirtingas grupes. Formos paprastumu pasižymi sutartinės apie lapeš, kiškelio nušovimą, voveraitės medžioklę (Nr. 1—5). Jų nesudėtingą vaizdavimą atsveria puošnūs priedainiai:

Rititatoj,
O kas kiškį kėlė?
Lioj riti tatatėla, lylio.

Nedaug veiksmo sutartinėse apie brolelio išėjimą medžioti: pagilinti vaizdą siekiama pakartojimais ir išskaičiavimais.

Būdingais priedainiais — *unti, unti, untala, untytāla, untyta, untytāla*, aiškiai savo prasme susijusiais su turiniu, pasižymi sutartinės, vaizduojančios medžiojamą antytę (Nr. 11—15). Dainos kompozicija sudėtingesnė, mintis išreikšta vaizdingiau.

Dar sudėtingesnės formos ir turinio atžvilgiu yra sutartinės iš ciklo apie antytės viliojimą ir pavojus, kurie jai gresia (Nr. 16—20). Gilesnė sutartinės mintis čia perteikiama panaudojant gausiau vaizdų ir meninių priemonių.

Kai kurie medžioklės sutartinių motyvai sutinkami ir kituose sutartinių skyriuose — darbo, karo, vestuvių. Tai gali būti paaiškinama anksčiau minėtais sutartinių vystymosi ypatumais. Sutartinės apie antelės viliojimą variantai, esantieji kituose sutartinių skyriuose, turi paralelinę šaką apie mergele. Gali atrodyti, jog medžioklės sutartinės — tai tik viena šaka, likusi nutrūpėjus antrajai. Tačiau tiek vestuviniuose papročiuose išlikę medžiotojo ir žvejo vaidmenys, tiek jų paminėjimas dvišakio paralelizmo dainose turėjo tikrovės pagrindą — tai vestuviniai veikėjai — jaunikis ir piršlys, kurie senaisiais laikais, kada pagrindinis verslas buvo medžioklė bei žūklė, medžiotojais arba žvejais buvo vadinami pagal savo profesiją. Todėl reikia manyti, kad sutartinės apie medžioklę yra ankstyvesnės, o paralelinė šaka vestuvine tematika atsirado vėliau.

Šienapiūtės darbai siejami su gyvulininkyste — vyrų darbo sritimi. Dėl to ir patį šienavimą nuo senų laikų atlikdavo vyrai. Žolę piaunant dalgiais, darbo judesiai reikalavo didesnio jėgų įtempimo, todėl sutartines dainuodavo ilsintis, einant į darbą arba grįžtant iš jo, bet ne darbo metu. Šieno grėbėjos sutartines dainuodavo grėbdamos, nes šis darbas žymiai lengvesnis.

Šienapiūtės sutartinėse išskiriami du šienapiūtės darbo etapai — piovimas ir grėbimas. Šis pasiskirstymas sutartinėse dažniausiai pasireiškia konstruktyviu paralelizmu: viena sutartinės šaka skiriama šienavimui — broliams, antroji grėbimui — sesėms. Šio pasiskirstymo šienapiūtės sutartinėse visuomet paisoma: šienauja broleliai ar berneliai, grėbia sesės ar mergelės. Jei grėbiant apdainuojamas piovimas, tai iš dainos paaiški, kad šį darbą atlieka trečiasis arba antrasis asmuo — *nupiaus tave, ratilėli...*

Šienavimo sutartinėse išskiriamos kelios tematinės grupės. Svarbiausia vieta čia atitenka sutartinių ciklui „Eisim, broliai, šieno pianti“ (Nr. 23—36). Šios sutartinės yra gausios, jų variantai glaudžiai tarpusavyje susiję. Dažnai jos tėra viena dvišakė konstruktyvinio paralelizmo sutartinės šaka.

Pats darbas šios grupės sutartinėse nevaizduojamas, tik deklaruojamas pirmosiose strofose. Tolimesnėse strofose apdainuojama šienapiūtės aplinka ir nuotaika: bepiaunant užklumpa audra, nuo jos slepiamasi po medžiu. Tačiau šis tikroviškas vaizdas, kurio emocinį poveikį padidina vaizdingi veiksmazodžiai ir metaforos — *ataūžia šiurkštus vėjas...*, *skaudus lietus*, tėra tik poetinė priemonė išreikšti mintims ir jausmams, neturintiems tiesioginio ryšio su darbu. Palyginimai — *ąžuolas* — ne tėvelis, *liepelė* — ne močiutė, *jo(s) šakelės* — ne rankelės, *lapeliai* — ne žodeliai — išreiškia tėvų globos meilumą, rūpestingumą.

Šis motyvas pasikartoja ir kitose darbo sutartinėse; jo vaizdus ir nuotaiką papildo priedainiai — *dauno* ir *tūto tūtavo*.

Prie antros šienapiūtės sutartinių grupės priskirtini kūriniai, kurie su šienapiūte siejami daugiausia tematinio pagrindu (Nr. 37—49). Jie yra įvairesni siužetiniu atžvilgiu, bet neduoda tokių ryškių vaizdų kaip pirmosios grupės sutartinės. Juose darbo proceso pavaizdavimui neskiriama didesnio dėmesio, o dažniau įpinami meilės motyvai, bernelio ir mergelės santykių vaizdai (Nr. 37, 47).

Įdomesnės savo kompozicija ir meniniais įvaizdžiais sutartinės, kuriose šienapiūtės vaizdas perteikiamas, apdainuojant pievos žolynų — dobilėlio, ratilėlio — likimą, sugretinant jį su mergelės dalia (Nr. 38, 39, 46). Šių sutartinių priedainiai įvairesni, prasmingai susiję su šiose dainose vaizduojamu darbu.

Rugiapiūtės sutartinės darbo dainų istorijoje daugelio dainuotojų tvirtinimu seniau buvo dainuojamos piaunant rugius piautuvais paties darbo proceso metu. „Giedant kartais lingviau krutėt — imi imi, čirkšt čirkšt, supjauni saujų, kelies, ir balsas nuveina, kap atsikeli“, — pasakoja sutartinių dainuotoja Cecilija Klimašauskienė. Zarasų, Švenčionių apskrityse keturinių sutartinių kitaip nevadino kaip rugiapiūtinių. Apie Mielagėnus, Daugėliški, Paringį dauguma keturinių užrašyta ruginių bei rugiapiūtinių dainų pavadinimu. Iškilmingas rugiapiūtės darbo pobūdis, apeigų ir darbo papročių įvairumas sudarė palankesnes sąlygas ir nuotaiką sutartinėms dainuoti. Pradėjus rugius kirsti dalgiais, ėmė nykti tradicija jas dainuoti darbo metu. Įsigalint kapitalizmui, padidėjęs dirbančiųjų išnaudojimas, praktiniai interesai, pernelyg didelis laiko branginimas suprastino ir padarė nebe tiek šventišką darbo aplinką. Liautasi dainuoti ir sutartines, kurių tikslas seniau buvo palengvinti darbą, pabrėžti papročių iškilmingumą. Liko vien tik tradicija, paprastas pasidainavimas. Jis pasidarė nebūtinas, be jo galima lengvai apsieiti. Todėl sutartines imta dainuoti tik einant į darbą arba grįžtant iš jo.

Rugiapiūtės sutartinių tematika įvairi. Kai kurios iš jų vaizduoja patį rugių piovimą, atskirus darbo procesus (Nr. 55, 57, 77). Tačiau pats darbas čia tėra fonas, kuriame atsiskleidžia dirbančiųjų santykiai, vaizduojama aplinka ir įvykiai. Šeimos narių — tėvų su vaikais, brolių su seserimis — santykiai pasireiškia dirbant: sesės eina pažiūrėti, kaip motina ir tėvas rugelius piauna, prašo leidžiamos pavaduoti; bedirbančius seseris ir brolius užklumpa lietus, priversdamas slėptis po ąžuolu arba liepa; seselės apynėlių reškia ir daro alų, kad pavaišintų savo šeimos narius.

Dirbant išryškėja ir marčios santykiai su vyro šeima. Sutartinėse atsispindi ypač nedraugiškas sugyvenimas tarp marčios iš vienos pusės ir šešuro bei anytos iš kitos. Ryšiai su tėviške nenutrūksta ir ištekęjus. Jie vaizduojami dviem atvejais — kai tėvai važiuoja lankyti ištekęsios dukters ir kai apdainuojamas pastarosios ilgesys (Nr. 171—173).

Rugiapiūtės sutartinėse vestuvine tematika labiau atspindi vestuviniai papročiai negu jaunųjų meilė. Mergelės ir bernelio santykiams, jų jausmams čia skiriama nežymi vieta. Tai patvirtina ir pačios dainuotojos: „Senybos giesmėse nėra nei bernų, nei mergų, anās apie gyvenimų gieda“¹.

Kai kurie rugiapiūtės sutartinių motyvai apie dovanų nešimą anytai, šešurai yra kilę iš papročių, susijusių su marčios įvesdinimu į darbus. Pirmaisiais povestuviniais metais į svarbesnius darbus jaunamartė būdavo įvesdinama su tam tikromis apeigomis. Pavyzdžiui, rugiapiūtės pradėtuosė, anytai supiovus pirmąjį pėdą, jaunamartė turėdavo jį pridengti drobės stuomeniu arba tiesiog įteikdavo stuomenį anytai (Kaltanėnai, Švenčionys, Siesikai).

Kaip įvairūs tematiniai rugiapiūtės sutartinių motyvai, taip įvairūs ir jų priedainiai. Jie nėra pastoviai pritapę prie atskirų tematinų motyvų. Pavyzdžiui, gausioje sutartinių grupėje „Kas tar teka par dvarelį“ (Nr. 143—166) sutinkami įvairiausi priedainiai — *uosilėli žaliasai, uosilio; čiuto lingo čiūtela; sauliulė rateliu tekėjo; dobilėl baltasai; goštauta rūtela* ir kiti. Kai kurie rugiapiūtės sutartinių priedainiai būdingi tik rugiapiūtės sutartinėms ir kitur nepasitaiko, pavyzdžiui, — *sidabro lakiūtė sidabro; žvilgso raselė ant baro, lylia; šia dirva dirvele, šia dirva*.

Avižapiūtės sutartinių turinys ir meninė forma taip pat rodo jas esant senomis darbo dainomis.

Jose apdainuojamas avižų auginimas ir jų apdirbimas. Stereotipinę jų struktūrą, kai pakartojant posmą pakeičiamas tik veiksmo nurodymas, pagyvina avižos personifikacija — aviža iškeliama dainos veikėju.

Pažymėtinas avižapiūtės priedainių pastovumas. Dažniausiai čia dainuojami skambieji garsažodžiai *tatato, lingo, rito* ir jų variantai.

Nors linaraučio sutartinėse vaizduojami įvairūs linų auginimo ir jų apdirbimo darbai, tačiau pagal paskirtį jos būdavo dainuojamos tik raunant linus.

Stereotipine konstrukcija ir stiliaus paprastumu linaraučio sutartinės suartėja su avižapiūtės sutartinėmis, rodo didelio senumo žymes, glaudžius ryšius su darbą vaizduojančiais šokiais. Šių sutartinių vaizdus pagyvina dialogai — ginčai tarp marčių dėl pirmenybės — ir pastovūs priedainiai: *tau, dobil penkialapi* arba *ei kukuolėli, lylia ratilėli*.

¹ M. Stasiūnienė, 80 m., Antanų km., Adutiškio vls., Švenčionių aps.

Atskirą linaraučio sutartinių grupę (Nr. 210b—215) sudaro sutartinės, kuriose pats darbas nevaizduojamas, o išreiškiamas paliepimas linams augti, nurodoma, kas iš lino bus pagaminta. Šiose sutartinėse atsispindi senasis liaudies tikėjimas magine žodžio galia. Savo trumpumu ir veiksmažodžių įsakomąja nuosaka jos veikiau primena savotiškus užkeikimus:

Aukit, linai, ką beveiksit,
Rieskit galveles kamuoliuose,
Patys lineliai stomenuose,
Lino gijelė abrūsuose.

Prie linaraučio sutartinių pritampa negausios kanapių rovimų sutartinės (Nr. 264—267). Jose vaizduojamas kanapių auginimas ir apdirbimas. Dainos konstrukcija tokia pati, kaip ir linaraučio sutartinėse.

Verpimas verpstėmis, o vėliau rateliu (išrastu XVI a.) buvo labai svarbus moterų darbas, gaminant įvairių rūšių apdarą. Dėl to gerai verpti ir austi privalėjo mokėti kiekviena moteris.

Vaizduojant verpimo darbą, sutartinėse labiau akcentuojamas šio darbo monotoniškumas, ilgumas:

Kuodelėlis mano,
Nepakajus mano,
Verpč aš tave, kuodelėli,
Rytą vakarėlį.

Čia pat atsispindi ir verpėjų svajos, darbo rezultatų prasmė — *verpiu dieną, verpiu naktį... siuvau vyrui marškinėlius...*

Verpimo sutartinėse gana dažnai sutinkama (Nr. 268) humoristinė nuotaika, sudaroma panaudojant čia hiperbolę, čia tikroviškus vaizdus. Neabejotina, kad tokiai sutartinių nuotakai susidaryti padėjo kolektyvinis darbas, kai ilgais rudens ir žiemos vakarais rinkdavosi merginos viešnauti (vakaroti arba dienoti). Šių suėjimų metu buvo krečiamos įvairios išdaigos, sekamos pasakos ir toje nuotaikingoje aplinkoje dainuojamos sutartinės.

Verpimo sutartinių priedainiai — *sijula vejula verpeto, tatatėla* ir kiti, nuolat kartojami, susieja sutartinę su darbo procesu, pabrėžia darbo ritmą.

Mėšlavežio sutartinės (rytų aukštaičiuose vadinamos trušinėmis) dainuojamos per mėšlavežį moterų, kurios krato trąšas. Pačios dainuotojos jas nusako šitaip: „Kratunc trąšas eini nuo dzirvos kiton dzirvon ir giedzi.“ Vienbalsių dainų nedainuodavę, „ale itas trinines, keturines“ (Adutiškis).

Pagrindinę mėšlavežio sutartinių grupę sudaro „Tu žilvitėli, žalias medeli“ ciklas (Nr. 290—295). Šiose grakščiose savo forma, poetiškose sutartinėse išreiškiamas ilgesingas tėviškės idealizavimas. Tematiniai jų motyvai turi ryšio su pavasario kalendorinėmis ištisinėmis dainomis, vadinamosiomis sūpuoklinėmis. Bendri motyvai leidžia suvokti ir senovinį abiejų dainų rūšių įprasminimą — daina būdavo dainuojama supantis, stengiantis kuo aukščiausiai iškilti, kad kuo didesni išaugtų javai. Analogiška turėjo būti mėšlavežio sutartinių dainavimo prasmė: trąšos turėjo kelti būsimą pasėlį. Apdainuojamas sutartinėse žilvitis reiškė derlingumo simbolį ir turėjo ryšį su mėšlavežio darbų papročiais.

Visos kitos negausios mėšlavežio sutartinės, savo tematika susijusios su šeimos santykių, vestuvinių papročių vaizdavimu, yra atskiri variantai tų pačių darbo sutartinių, esančių ir kituose skyriuose.

Įvairių darbų sutartinių skyrių sudaro darbo sutartinės, be griežtai nurodytos funkcijos, dainuojamos prie visokių darbų, ir naujos tematikos sutartinės — apie žūklę, gyvulių ganymą, miško kirtimą ir kitus darbus.

Atskirai paminėtinos sutartinės, kuriose apdainuojamas bičių darbas. Sugretinant bičių ir seselių darbštumą, vaizdingai išreiškiamas liaudies įsitikinimas, kad darbas yra būtinas žmogui. Variante apie mešką, lipančią į medį, greičiausiai atsispindi natūraliosios (miškinės) bitininkystės vaizdai. Galimas daiktas, kad sutartinės apie bites yra buvusios medaus surinkimo arba bičiuolijos dainos, nors tokia funkcija nurodyta vos prie poros sutartinių.

Reikia pažymėti ir humoristinio pobūdžio sutartines (Nr. 308a—310), kuriose hiperbolių pagalba pabrėžiamas gerų metų pasakiškumas, ne-realumas.

Nemaža darbo sutartinių dalis savo tematika betarpiškai su darbu nesusijusios. Jose sutinkami vestuviniai papročiai, turintieji, kaip jau minėta, ryšį su darbu, užimantieji gana pastovią vietą darbo sutartinėse.

Čia sutinkame šeimos santykių, gamtos vaizdų, visa tai, kas jau buvo minėta, kalbant apie kitus darbo sutartinių skyrius.

Reikia pažymėti, kad darbo sutartinės turinio ir formos atžvilgiu turi kai kurių bendrų bruožų su ištisinėmis darbo dainomis. Antai sutartinėse apie medžioklę bendras tematinis motyvas su ištisinėmis dainomis yra kiškelio medžioklė, šienapiūtės sutartinėse — vainikėlio ieškojimas ir dovanos trims berneliams (Nr. 36)¹, rugiapiūtės sutartinėse — barelio varymo pirmyn motyvas — „Bėk, bare, bėk“ (Nr. 51, 52), o taip pat devynių šakų medelio ir motinos (tėvo) su devyniom dukterim sugretinimo motyvas — „Gedula liepa, gedula“ (Nr. 116—122). Rugiapiūtės sutartinėse ir ištisinėse dainose sutinkami bendri karo ir vedybiniai motyvai.²

Ištisinėse dainose plačiai žinomi tokie įvairių darbų skyriaus sutartinių motyvai, kaip anytos marčiai skiriamas darbas atnešti vidurvasary sniego (Nr. 451), kietaširdė marti ir nemaža kitų. Tą patį galima pasakyti ir apie baladinio pobūdžio sutartines — mįsles „Buiviso Jurgeli“ (Nr. 385) ir daugelį kitų, plačiai žinomų ir ištisinėse dainose.

Tačiau sutartinėse ir ištisinėse darbo dainose bendrų tematinų motyvų yra palyginti nedaug. Daugeliui sutartinių rūšių — medžioklės, šienapiūtės, avižapiūtės, iš dalies mėšlavežio, verpimo ir įvairių darbų sutartinėms — būdingų motyvų ištisinėse dainose nepasitaiko. Ir atvirkščiai, darbo sutartinėse nerandame daugelio ištisinių darbo dainų motyvų, poetinių įvaizdžių, priedainių. Medžioklės sutartinėse neužtikta gegutės šaudymo, briedžio, meškos medžioklės³, medžioklės laimikio dalybų motyvų, kurie sutinkami ištisinėse dainose. Šienapiūtės sutartinėse nėra plieno dalgelės bei grėblelio laužymo ir taisymo, liūdesio (verksmo), pasirėmus ant dalgelės ar grėblelio, karo bei rekrutų motyvų,

¹ Žr. LTR 708 (19), 863 (251), 926 (24), 1498 (89); LTR 221 (955), 1031 (233), 1220 (1); LTR 1492 (97); LTR 1031 (233), 1654 (20) ir kt.

² Žr. L. Rheza. Dainos. Königsberg, 1825, Nr. 61;

A. Juška. Lietuviškos svotbinės dainos. Vilnius, 1955; Nr. 307, 484, 1026;

V. Kalvaitis. Prūsijos lietuvių dainos. Tilžė, 1905, Nr. 4, 234;

Tautosakos darbai, V t. Kaunas, 1938, Nr. 317.

³ Žr. LMD I 349 (5), LMD I 207 (16) ir kt.; LTR 221 (888), 221 (867), 63 (92).

kreipimosi į žemele, kad ji priglautų dirbančiuosius, priedainių *valio, valioj*. Rugiapiūtės sutartinėse neužtiktas ištisinėse rugiapiūtės dainose dažnai pasitaikantis tėvelio prašymas, kad greičiau nusileistų saulelė ir išvaduotų iš sunkaus darbo jo dukrelę — rugių piovėjęlę, taip pat — ievaro pynimo, žebrio gaudymo ir kitų motyvų¹. Nėra jose priedainių — *ievaras žaliasai, valia, valioj, slaunas žolyne, rugeli*, ir kitų². Linaraučio sutartinėse nesutinkamas plačiai žinomas ištisinių linaraučio dainų motyvas apie linų rovimą ir nuskandinimą žiedo į marių dugnelį.

Tačiau linaraučio bei kanapių darbo sutartinės ir ištisinės dainos turi bendrų bruožų stereotipiniame darbo veiksmų išskaičiavime, posmų struktūroje.

Nebūdingi sutartinėms ištisinių, stereotipine posmų struktūra dainuojamų linaraučio dainų priedainiai — *oi dender verter mender, gel-toni lineliai*³, *čiundel, čiundel vis pakundel, vis pavytur, vis pastraki*⁴, kurie yra naujoviškesni negu linaraučio sutartinių priedainiai.

Tokios pat išvados, patvirtinančios darbo sutartinių tematinį savarankiškumą, išplaukia, sugretinus su ištisinėmis dainomis ir kitas darbo sutartinių rūšis.

Z. Slaviūnas

¹ Žr. LTR 2137 (57), 1073 (67) ir kt.

² LTR 649 (8), 1022 (8), 912 (3)

³ LMD I 9 (80)

⁴ LTR 1822 (76)